

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

О. В. Стельмашук
здобувач Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

У ході вивчення наукової проблеми за напрямом «Відкриття провадження у справах про кримінальні правопорушення: чинний порядок і напрями вдосконалення» обґрунтовано наукові висновки про необхідність уточнення правового регулювання окремих аспектів досліджуваної проблеми, які регламентовані Конституцією і Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України).

Зокрема, вимоги ст. 10 Конституції, відповідно до якої «Державною мовою в Україні є українська мова» та ст. 29 КПК України, згідно з якою «Кримінальне провадження здійснюється державною мовою», орієнтують на те, що норми правових актів України, якими регламентовано порядок судочинства, повинні відповідати правилам стилістики україн-

ської мови. З урахуванням цього, привертає увагу та обставина, що буквально тлумачення запозиченого з латинської мови слова «кримінальний», означає «злочинний», а тому, з метою запобігання позначенню ним окремих правових реалій, потребують коригування усі правові конструкції, у яких воно застосовується.

Так, назва «Кримінальний кодекс України» мала б бути замінена назвою «Кодекс України про кримінальні правопорушення». Додатковим аргументом тут є й те, що передбачена у п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК України конструкція «Закон про кримінальну відповідальність» також є доречнішою, ніж чинна назва цього кодексу.

Назва «Кримінальний процесуальний кодекс України» не відповідає вимогам юридичної техніки не тільки через наявність у ній

слова «кримінальний», а й тому, що назва «процесуальний» не відповідає його змісту, оскільки він містить й матеріально-правові норми і фактично регулює відносини, пов'язані зі здійсненням відповідного судочинства. От тому за аналогією з Кодексом адміністративного судочинства, його назва мала б бути замінена на «Кодекс судочинства у справах про кримінальні правопорушення».

З урахуванням наведених міркувань поняття «кримінальне провадження», в усіх випадках його застосування, мало б бути замінене поняттям «провадження у справах про кримінальні правопорушення», а у ч. 1 ст. 1 КПК України конструкція «порядок кримінального провадження» підлягає заміні словами «порядок провадження у справах про кримінальні правопорушення».

Наведені аргументи стосуються й Конституції України. Зокрема, у її ст. 124 конструкція «кримінальне обвинувачення» потребує заміни словами «обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення».

Крім того, оскільки публічними є всі процесуальні дії, які здійснюються учасниками судового розгляду, а прокурор в його ході підтримує обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, то це є підставою для висновку, що й у ст. ст. 129 та 131-1 Конституції слова «підтримання публічного обвинувачення в суді» необхідно замінити словами «підтримання обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення в ході судового провадження».

Якщо ж взяти до уваги, що розслідується не «кримінальна справа», а кримінальне правопорушення, то це зумовлює необхідність у ст. 31 Конституції України конструкцію «під час розслідування кримінальної справи» замінити словами «в ході розслідування кримінального правопорушення».

З техніко-юридичного погляду, неприпустимим є й те, що, з одного боку, згідно з сучасною парадигмою кримінального судочинства, в його структурі судове слідство відсутнє, і тепер будь-яке розслідування є досудовим, а з іншого – по тексту КПК України словосполучення «досудове розслідування» та «досудове слідство» продовжують використовуватись. Тому зазначені словосполучення по тексту КПК України підлягають заміні словами «розслідування» та «слідство».

А з урахуванням цього й назва «Орган досудового розслідування» у ст. 38 та по тексту КПК України мала б бути замінена на «Орган розслідування».

Непорозумінням є вимога ч. 2 ст. 9 КПК України, згідно з якою «прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий

зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження», оскільки за буквального її тлумачення впливає хибний висновок, що нібито метою розслідування є дослідження не факту та обставин вчинення кримінального правопорушення, а обставини власне кримінального провадження, яке проводиться з цією метою. Адже потреба дослідження обставин кримінального провадження може виникнути лише тоді, коли воно проводилось з порушеннями або закону, або прав, свобод і законних інтересів його учасників. Але за таких обставин воно було б окремим провадженням, предметом якого й був би факт вчинення в його ході правопорушення слідчим чи прокурором.

Крім того, оскільки засада законності, що передбачена ст. 9 КПК України, стосується й діяльності суду, який згідно з ч. 1 ст. 23 КПК України «досліджує докази безпосередньо», то у ч. 2 ст. 9 КПК України перелік уповноважених осіб, на яких поширюються її вимоги, необхідно доповнити словом «суд». А з урахуванням цих аргументів, у ч. 2 ст. 9 КПК України конструкція «Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження» підлягає заміні конструкцією «Прокурор, керівник органу розслідування, слідчий та суд зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити факт та обставини вчиненого кримінального правопорушення...».

Якщо згідно з КПК України у визначених ним випадках кримінальне провадження завершується його закриттям, то позбавленим логіки виглядає той факт, що про відкриття кримінального провадження у КПК України й не згадується.

Зазначена ситуація зумовлена тим, що у КПК України поняття «від-

криття кримінального провадження» та «початок розслідування» ототожнюються. Але навіть врахування того, що згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України розслідування є однією зі стадій кримінального провадження, достатньо для висновку, що таке ототожнення помилкове. Якщо ж при цьому урахувати, що «відкриття кримінального провадження» і «початок розслідування» – це різні юридичні акти, спрямовані на виникнення відповідних правовідносин, то, якщо навіть відкриття кримінального провадження окремо його стадією й не визнавати, його не можна не визнавати окремим процесуальним рішенням, яке є юридичним актом, що зумовлює виникнення процесуальних правовідносин, спрямованих на розв'язання завдань, передбачених ст. 2 КПК України.

Цей висновок важливий і з огляду на те, що ототожнення понять «відкриття кримінального провадження» та «початок розслідування» зумовлює ототожнення і їхніх підстав. А це, з теоретичного погляду, є помилковим, а у практиці правозастосування – неприпустимим.

Якщо у назві ст. 25 КПК України задекларовано засаду публічності, то це зумовлює необхідність у її тексті розкрити зміст зазначеної засади, оскільки зведення його лише до обов'язку прокурора та слідчого «розпочати досудове розслідування та вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила» є лише її складовими.

Крім того, якщо врахувати, що засада публічності поширюється на всі стадії кримінального провадження, то було б правильним, щоб ст. 25 КПК України було регламентовано не початок розслідування, яке є однією з його стадій, і процедура якого визначена ст. 214 КПК України, а процедуру відкриття кримінального провадження, яке є тим юридичним фактом, що по-

роджує зазначені правовідносини, і є підставою для початку розслідування. Адже саме такий підхід відповідає би і змісту цієї засади, і змісту цієї норми. А з урахуванням цього у ст. 25 КПК України слова «розпочати досудове розслідування» підлягають заміні словами «відкрити провадження у справі про кримінальне правопорушення».

У контексті вказаних висновків потребує перегляду й питання щодо розмежування функцій прокурора та слідчого. Адже якщо врахувати, що: 1) головним завданням слідчого є всебічне, повне і неупереджене дослідження факту та обставин вчинення кримінального правопорушення, що передбачене ч. 2 ст. 9 КПК України; 2) в Україні передбачається створення окремої системи органів розслідування; 3) згідно з ч. 9 Перехідних положень Конституції України прокуратура України, крім інших, продовжує виконувати й функцію нагляду за додержанням законів «при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», то такі функції, як відкриття провадження у справах про кримінальні правопорушення, процесуальне керівництво розслідуванням та підтримання обвинувачення в суді, мало б належати до повноважень виключно прокурора. А з урахуванням цієї пропозиції у ст. 25 КПК України слово «слідчий» необхідно вилучити.

Якщо ж врахувати, що рішення про відкриття процесуального провадження є тим юридичним актом, який породжує вказані правовідносини, то воно повинне вирізнятися ознаками відповідного процесуального документа, який би й посвідчував цей юридичний факт і, крім інших, виконував би й функцію процесуальної підстави для занесення його до ЄРДР та початку розслідування.

Реалізацією такого підходу було б приведено чинний порядок вирішення цього питання у від-

повідність з вимогами ч. 3 ст. 110 КПК України, згідно з якою «Рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови».

Саме тому ст. 25 КПК України потребує доповнення ч. 4 такого змісту: «Рішення про відкриття провадження у справі про кримінальне правопорушення повинне бути ухвалене у формі відповідної постанови, яка негайно повинна бути направлена керівнику органу розслідування».

Крім того, оскільки зазначене рішення має бути мотивованим, то це зумовлює необхідність передбачити у ст. 25 КПК України обов'язкову наявність для цього визначених законом приводів і підстав. Оскільки ч. 2 ст. 36 та ч. 2 ст. 40 КПК України зобов'язують прокурора та слідчого починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, то це зумовлює необхідність офіційно визначити: 1) у ст. 25 КПК України поняття і перелік вказаних підстав та процедуру відкриття зазначеного провадження; 2) а у ст. 214 КПК України – поняття, перелік підстав та процедуру початку розслідування.

Значення такого підходу зумовлене тим, що він не тільки унеможливує їх ототожнення й тлумачення на власний розсуд уповноваженими особами при ухваленні цих рішень, а й сприяє об'єктивній оцінці правомірності вчинених ними дій в ході їх ухвалення, іншими учасниками провадження.

Загальновизнані теоретико-правові настанови є підставою для висновку, що приводами для відкриття процесуального провадження можуть бути належним чином задокументовані заяви про вчинення правопорушення або факт безпосереднього виявлення уповноваженою особою його ознак. Що ж до повідомлень про вчинення кримінального правопорушення, то оскільки вони не відповідають ознакам відповідного юридичного акта, яким би

підтверджувались фактичні дані, що є його змістом, то вони є лише підставою для їх перевірки, за результатами якої ці дані можуть бути або підтверджені, або спростовані. І якщо в ході такої перевірки наведені у них фактичні дані будуть підтверджені та відповідним чином задокументовані, то це мало б розцінюватись як безпосереднє виявлення уповноваженою особою кримінального правопорушення. Водночас, за наявності приводу, підставою для відкриття провадження повинна бути наявність достатніх фактичних даних про вчинення кримінального правопорушення.

Оскільки однією з ознак засади публічності є й вимога обов'язкового прийняття і реєстрації кожної заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення й ухвалення з приводу них відповідного рішення, то ч. 4 ст. 214 КПК України мала б бути перенесена у ст. 25 КПК України.

З урахуванням наведених аргументів, ст. 25 КПК України повинна бути викладена так:

1. Провадження у справах про кримінальні правопорушення здійснюються на засадах публічності, а тому кожна службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень) про вчинені кримінальні правопорушення, зобов'язані їх прийняти та зареєструвати. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення не допускається.

2. Прокурор, отримавши заяву (повідомлення), або після виявлення самостійно чи іншою уповноваженою особою з будь-якого джерела фактичних даних про вчинене чи підготовлюване кримінальне правопорушення повинен невідкладно надати їм належну правову оцінку, а за необхідності – в межах розумного строку організувати їх перевірку.

3. За наявності достатніх фактичних даних про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення, прокурор зобов'язаний негайно ухвалити мотивоване рішення про відкриття з приводу нього процесуального провадження.

4. Рішення про відкриття провадження у справі про кримінальне правопорушення повинне бути ухвалене у формі відповідної постанови, яка негайно надсилається керівнику органу розслідування.

5. Прокурор в межах своєї компетенції зобов'язаний взяти всіх передбачених законом заходів для належного розслідування вчиненого кримінального правопорушення та ухвалення з приводу нього законних і неупереджених процесуальних рішень.

6. Заяви, у яких відсутні достатні фактичні дані про вчинене кримінальне правопорушення, вирішуються згідно з Законом України «Про звернення громадян».

Якщо ж врахувати, що обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення є приватним лише до того часу, поки воно не стало відомим уповноваженим органам, а відтак – кожне провадження у справі про кримінальні правопорушення є публічним, то назва гл. 36 КПК України «Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення» підлягає заміні назвою «Провадження, що здійснюється не інакше, як на підставі заяви потерпілого» з відповідним уточненням норм, що стосуються цього питання, у тексті КПК України.

Враховуючи, що, з теоретико-правового погляду, настання «події» як юридичного факту від волі людини не залежить, а тому й не може бути підставою для притягнення за її настання до юридичної відповідальності, а також, беручи до уваги значення обставин, які підлягають доказуванню, визначених ст. 91 КПК України, як для відкриття провадження, так і його успішного завершення, використовується у ній

конструкція «подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення)», підлягає заміні конструкцією «факт кримінального правопорушення, а також час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення, які мають юридичне значення».

Урахування наведених аргументів зумовлює необхідність внесення змін і у ст. 214 КПК України. Зокрема, її ч. 1 мала б бути викладена так:

1. Отримавши постанову про відкриття провадження у справі про вчинене кримінальне правопорушення, керівник органу розслідування невідкладно доручає його розслідування конкретному слідчому.

2. Слідчий, отримавши постанову про відкриття провадження у справі про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та невідкладно розпочати й провести об'єктивне та неупереджене розслідування.

Її частини 2 і 3 вважати частинами 3 і 4 та залишити без змін. Частину четверту перенести у ст. 25 КПК України, а ч. 6 – вилучити.

Потребує приведення у відповідність зі стилістикою української мови й назва дій, спрямованих на отримання такого юридичного акту, як процесуальне рішення.

Так, найчастіше у нормах КПК України йдеться про те, що процесуальні рішення «приймаються». Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 5 КПК України «процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу». Згідно з п. 2 ст. 110 КПК України «Судове рішення приймається у формі ухвали або вироку». Проте з цими нормами не узгоджується те, що згідно з ч. 7 ст. 27 КПК України судове рішення «ухвалюється», а згідно з ч. 3 ст. 44, ч. 4 ст. 244, ч. 2 та ч. 3 ст. 513, ч. 2 ст. 515 КПК України суд, слід-

чий суддя ухвалу «постановляють». Згідно з п. 9 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор уповноважений процесуальні рішення «приймати». Згідно з п. 3 ст. 110 КПК України «Рішення слідчого, прокурора «приймається» у формі постанови. Згідно з ч. 3 ст. 284, п. 2 ст. 511 КПК України прокурор постанову «приймає». А вже згідно з ч. 3 ст. 44 та ч. 2 ст. 503 КПК України слідчий, прокурор постанову «вносять».

За таких обставин очевидно, що всупереч ст. 110 КПК України, яка виконує функцію методологічного орієнтира у цьому питанні, і згідно з якою процесуальні рішення «приймаються», згідно з нормами КПК України судове рішення може «прийматися», «ухвалюватися» та «постановлятися», а рішення слідчого, прокурора – «прийматися» та «вноситися», що свідчить про неузгодженість зазначених норм і з стилістикою української мови, і між собою.

Крім того, слід зауважити, що й положення ст. 110 КПК України, згідно з якою рішення «приймаються», не відповідає ні буквальному значенню слова «приймати», ні тому, що особа може приймати рішення для себе, а також суперечить і Конституції України, згідно зі ст. 129-1 якої «Суд ухвалює рішення іменем України», і п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України, якою визначено основні його терміни, і у якій також йдеться про «ухвалення судового рішення...». А якщо так, то було б доречно норми КПК України узгодити з вимогами Конституції України та скоординувати їх у його тексті і, таким чином, створити передумови для того, щоб усі уповноважені особи і органи свої процесуальні рішення ухвалювали.

Якщо ж врахувати, що ухвалюються не тільки процесуальні рішення, а й нормативно-правові акти, то у ч. 1 ст. 8 Конституції України слова «акти приймаються» підлягають заміні словами «акти ухвалюються». ■

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР : за станом на 15 травня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/shon/254-96>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. №4651-VI: за станом на 1 трав. 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/shon/4651-17>

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

О. В. Стельмашук

У статті опубліковані наукові висновки, отримані автором в ході дисертаційного дослідження на тему «Відкриття провадження у справах про кримінальні правопорушення: чинний порядок і напрями вдосконалення», які стосуються необхідності уточнення правового регулювання окремих аспектів досліджуваної проблеми.

Зокрема, автор привертає увагу до вимог ст. 10 Конституції України, згідно з якою «Державною мовою в Україні є українська мова» та ст. 29 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якою «Кримінальне провадження здійснюється державною мовою», орієнтує на те, що норми правових актів України, якими регламентовано зазначені правовідносини, повинні відповідати правилам української мови, і доводить необхідність внесення відповідних корективів в низку норм Конституції та Кримінального процесуального кодексу України, у яких використовуються відповідні юридичні категорії.

Ключові слова: кримінальне провадження, понятійний апарат, юридичний факт, процесуальне рішення, засада публічності, повноваження прокурора, ухвалення рішення.

Стаття надійшла до редакції: 22.09.2017.